

DOBRA KUĆA.

U svoj Hrvatskoj ne ima mnogo gradova, o kojima bi tako brojne isprave zborile. Gotovo u svakom ugarskom arhivu nađu se nekolike isprave, koje se tiču Dobre kuće. Nalazimo ih u peštanskom državnom arhivu, te u körmendskom, a u arhivu grofa Eugena Pongracza u Bashalmi (Szabolcsmegye) ima ih izvanredno obilje od g. 1335. sve do turskih vremena.

Popis župa od g. 1334. ne spominje još Dobre kuće; tek g. 1501. nalazi se u popisu župa i župa sv. Margarete de Dobrakwchia, a čini se vjerojatnim, da je to ista župa, koja je g. 1334. postojala u blizom — danas posve nestalom — mjestu Chreten (Kretym, Kravatyna), gdje je također bila crkva sv. Margarete. Kasnije je to mjesto u rukama gospodara Dobre kuće. Kad je već sve propalo i Turčin se povukao, spominju M. Zemljak i Tomo Maretić u izvještaju o slavonskim župama, da u Dobroj kući postoji župa sv. Margarete u Maloj Vlaškoj nedaleko Sirča. To nije bilo doduše istinito, ali svjedoči, da se još god. 1702. sačuvao spomen na tu izčezlu župu.¹

Prvi put se spominje Dobra kuća u ispravi od g. 1335., kada kralj Karlo nalaže, da pečuvski kaptol obide međe grada Dobre kuće, koji je ležao među potocima Szaplancza (danas Ilova) i Kretym. U blizini toga grada ležalo je mjesto Csütörtökhely — to se i kasnije vrlo često spominje, a bit će da je bilo tamo, gdje je danas Daruvar donji —, dok je s druge strane bio međašni susjed Ivan sin Ivanov od plemena Tibold, gospodar posjeda Stupčanice.²

Kada i zašto je taj grad sazidan ne zna se. Svakako je tek u prvoj polovini XIV. vijeka bio podignut, a čini se, da je u to doba još kraljevsko dobro. God. 1356. spominje se po drugi put, a tada je zaista kraljevski grad. Kralj Ljudevit skršio je premoć starog Gregorija sina Kurjakova i odveo ga u Madžarsku, gdje je i umro. Sina mu Gregorija (ili Georgija?) spominju povelje kao kaštelana kraljevskoga grada Dobre kuće, koji je htio posjede Studnych et Szent Maria vocatas in comitatu Chrsiensi existentes (vlasništvo Petra Poharosa Stupčaničkog), pripojiti Dobroj kući. To je prva dokumentarno spomenuta svađa između ta dva susjedna grada. Dugo nije Gregorije kaštelanovao, jer već g. 1358. dobiva od goričkog i tirolskog grofa Meinharda u zalog grad Rathspurch. God. 1385. uglednim je dvoranikom kraljice Marije, a g. 1390. susrećemo ga kao poslanika kralja Tyrka.³ Da mu je kralj Ljudevit bio osobito sklon, pokazuje i listina od 22 studenoga 1374.,⁴ kojom ovaj daje njemu i bratu mu Budislavu gradove Greben (kod Jajca!) i Sraklin.

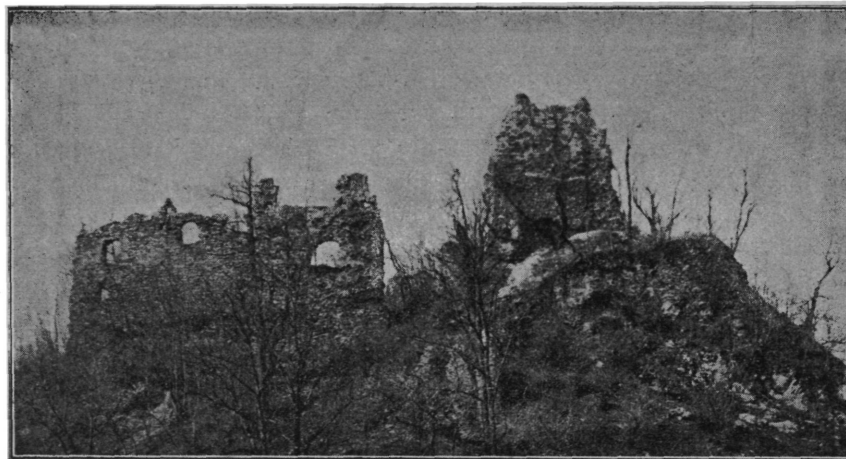
¹ Starine XXX str. 174.

² Tört. tár 1896 str. 507.

³ Rad 134 str. 200.

⁴ Glasnik zem. muzeja u Bosni i Herc. 1906 str. 441.

Tako je 1357. ili 1358. prestao Gregorije Kurjaković kaštelanovati Dobrom kućom, jer je kralj inako namjeravao s tim se gradom poslužiti. On se obrati 14. ožujka 1357. na Grgura i Vladislava, sinove Pavla Hrvatinića i brata njihova djeda Grgura Stipanića, gospodare Grebengrada i obeća im sve i sva, ako se pod kraljevsku zaštitu sklone i ostave bana Tvrdka.¹ Tako se i zbude. Kralj dobije Grebengrad, vlasništvo Hrvatinić-Stipanića, i dade ga (prijašnjem kaštelanu svoga grada Dobre kuće) Grguru Kurjakoviću, a vlasnicima Grebengrada pokloni svoj kraljevski grad Dobru kuću.²

Sl. 3. Ruševine „Dobre kuće“.

Sad su Hrvatinići vlasnici grada Dobre kuće. Sad razumijemo, zašto si g. 1358. Grgur sin Pavla Hrvatinića daje prepisati medašni list Dobre kuće.³ A prema ispravi od g. 1365. mora da je i Grgur Horvatinić (i brat mu Ladislav) već bio mrtav (g. 1374. izrijekom se veli »condam«), jer se spominju druga tri brata Gojslav, Nikola, Nelepecz, sinovi Pavla »Dobrokuće«, koji se oslobađaju marturine.⁴

Sad se ne čuje više ništa o Dobraj kući punih 47 godina. Tek 6. listopada 1412. saznajemo, da Benedikt Nelepecz i sin mu Ladislav osnivaju na svojoj gospoštiji među selima Matheouch i Ferenczlak blizu potoka Chercez pavlinski samostan sv. Ane⁵. Crkva toga u gotskom slogu građenoga samostana postoji i danas opravljena, a pripada grčko-istočnjačkom manastiru Pakri kod Sirča. Nu sada je pitanje: Kako su i kada Nelipići (Nelepecz) došli u posjed ovoga grada? Isprava nema, koje bi mogle direktno odgovoriti, pa je dvoje moguće. Ili su ovi Nelipići potomci onog Nelepecza sina Pavla Dobrokuće (sr. spravu od g. 1365.), a onda bi dobili ovo rodoslovje:

¹ Klaić, Povj. Bosne str. 145.

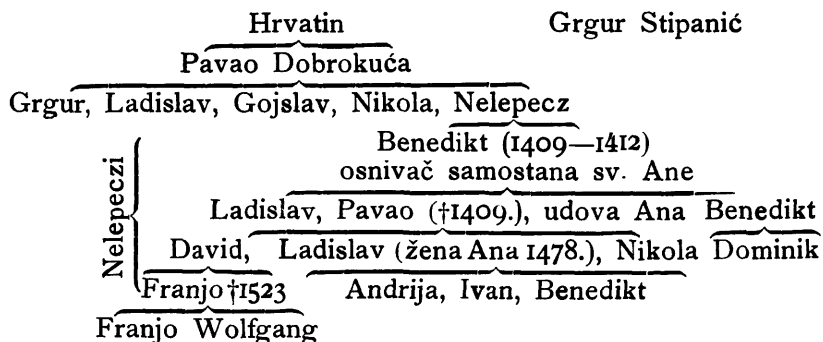
² Glasnik bos. herceg. zem. muz. 1906 str. 442. ... quorum unum videlicet Gereben per condam comitem Gregorium filium Pauli filii Horvatini in concam-

bium castris nostri Dobra kutya vocati nobis datum est et collatum.

³ Arkiv grofa Pongracza.

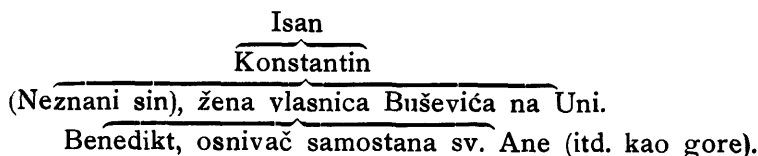
⁴ Ibidem.

⁵ Törten. tár 1906 str. 514.

Tako bi bili ovi slavonski Nelipići grana Hrvatinića.¹ Uz ovo pristaje Csánki.

Klaić smatra ove slavonske Nelipiće ogrankom dalmatinskih Nelipića, koji su sa Isanom oko g. 1335. došli u Slavoniju. U tom bi slučaju dobili ovo rodoslovje:²

Bilo kako mu drago, Nelipići su odslije gospodari Dobre kuće. 31. siječnja 1462. odstupljuju Pavao Nelepecz, sin Benediktov i sin mu Ladislav velike posjede u Erdelju Ivanu Gerebu Vingardskom.³ Iz povelje od 24. srpnja 1469. saznajemo, da je Pavao umro, a sinovi mu Ladislav i Nikola da pristaju na to, da Dominik sin Benedikta II., njihov bratić, dade Mindszentijevima (Sesvetički, vlastela oko Ilove) polovicu Dobre kuće. Ladislav pristaje u ime svoje djece Andrije i Ivana. Što se tu zbilo? Na to odgovaraju tri isprave od 16. ožujka 1470. Prva veli, da je Ladislav sin Pavla Nelepecza (i sinovi mu Andrija, Ivan i Benedikt) svoj dio Dobre kuće dao za 500 f. sinovima Pavla Mindszentskoga Ivanu, Matiji i Nikoli, jer su Pavao i nećak mu Dominik Nelepecz ubili Pavla Garazdu (de Keresztur). U drugoj očituje Nikola Nelepecz, da i on odstupa svoj dio grada gore spomenutima, jer da su mu pokojni otac Pavao i bratić Dominik ubili Pavla Garazdu i bili na smrt osuđeni. Dominik Nelipić ustupa svoju polovinu grada i pristajališta Mindszentijevima za 6000 for. Ova porodica Garazda de Keresztur imala je svoje posjede oko današnjega Šibovca i Crne rijeke kod Daruvara, gdje je nekada bilo mjesto Voyk Keresztur, komu se danas i posljednji trag zameo. Mindszentijevi su, kako je spomenuto, posjedovali zemlje zapadno od Kreštelovca.⁴ Prema ispravama bilo bi rodoslovje ovih de Garazda ovo:

¹ Šišić, Vjesnik zem. arhiva VII str. 212.

² Vjesnik hrv. arheol. društva n. s. III (1898) str. 1 i d.

³ Tört. tár 1906 str. 519.

⁴ Popis župa od g. 1334.: ecclessia omnium sanctorum in possessione Fabiani.

Pavao Garazda de Keresztur (žena Lucija), ubijen
Doroteja, udata za Pavla Mindszentskoga
 Ivan (žena Ilona), Matija, Nikola, Margareta

Tako su Nelepići izgubili vlasništvo grada Dobre kuće, kojim su gospodovali od g. 1358. do 1470. Nu uz to ostaju i nadalje vlasnici zemalja i mjesta u blizini grada, a to mora da je još uvijek bio znatan posjed.

Mindszentijevci nijesu se dugo nauživali te nove tečevine »krvarine«. Već g. 1476. grad je u rukama Sigmunda Ernusta, biskupa pečuvškoga, potomka doseljenog švedskog židova, koji je za kralja Matije dobio Čakovac, Štrigovo i Gjurgjevac. Kako je došao Ernst u posjed grada, nije poznato, ali da nije mirnim načinom, pokazuje već donekle spremnost biskupova, da grad opet proda Mindszentijevcima. Još se čudnijim prikazuje biskup u tužbi, što je protiv njega podigoše Ladislav Nelepecz i P. Török. Tu objeđuju ova dvojica biskupa i njegova pristalicu Nikolu Pozsegai de Garygnicza, da su poslali u mjesto Hewyz (= topla voda, očito današnje kupke Daruvar), gdje je bio kaštel Kövar, prebivalište Nelepecza i Töröka, svoje ljude, koji su najprije gospodare izmamili iz grada, a zatim sam Hewyz, Chetertekhel, Pobresya, Zabothyna, Drenowcz i Belabrega oteli i Dobroj kući pripojili. To se zbilo g. 1474., a dvije godine kasnije pozivlje ban P. Bočkaj Ernusta, da dokaže pravo na Hewyz dokumentima. Kako se stvar dokrajčila ne zna se, nu Ernst ne osta već za dugo gospodarom grada, ali ni Mindszentijevci ni Nelipići ne dobiše svoga staroga posjeda više natrag.

Na žalost dođoše opet tuđi gospodari. Tako je u cijelom srednjem vijeku: u cijeloj današnjoj požeškoj županiji (zapadni dio pribrajao se u srednjem vijeku još staroj križevačkoj županiji) ne ima tri četiri roda hrvatska među velevladatelom, dok je puk čisto hrvatski, kako za Dobru kuću osobito lijepo pokazuje isprava od g. 1474., gdje se na nekoliko listova navode čisto hrvatska imena.

God. 1486. dobiše Sekelji Kevendski, rođaci kralja Matijaša grad u vlasništvo. To je bio liep posjed: sela i pustara bilo je 64. Prvi vlasnik novoga roda bio je Jakov, a za njim goropadni Nikola Sekelj. Po ispravama ovo je rodoslovje ove grane Sekelja:¹

Jakov (žena Margareta Szecsi de Felső Lindua)

Luka

Nikola

Franjo, Mihajlo, Ladislav.

Sat daleko od Dobre kuće vide se još danas razvaline staroga grada već spomenute Stupčanice (Sopluncha, Sopronitz itd.). Između posjednika ovih dvaju gradova i njihove čeljadi traje neprestan boj, u kojem ima karakterističnih sličica za život onoga doba, kao n. pr. ova: Pop Ivan Dobrokuća sin Blažev (svakako član porodice Nelepecz) poučaje u školi sv. Marije pod Stupčanicom. Kaštelan gradski Dimitrije Kozar de Kovacshida isprebija jadnika na mrtvo ime i zato bude kažnjen izopćenjem iz crkve. Da se taj guerilski rat dokonča, odluče g. 1490. sastaviti popis svih šteta, što su ih uzajamno počinjali deset godina u natrag, ali to nije ni malo zapriječilo, da se ne bi takova nedjela i dalje po-

¹ Tört. tar 1897 str. 512 - 528.; 680-692.

činjala. S biskupima se često sastajemo u povijesti ovoga grada. Ernusta smo već upoznali. G. 1495. tuži se Jakov Sekelj na biskupa Osvalda, da je dao njegove jobagione oplijeniti, a spise, koji se tiču Krawatyne (Chreten) i Meckhenycze iz arkiva Dobre kuće ukrasti. U to umre Jakov a oko godine 1499. primi posjed Nikola Sekeljski.

To je tipični silnik i otimačina ovoga doba. Nije ni s kim u slozi živio. Jedva dobi posjed, već se tuži na jobagione Banffya, vlasnika Stupčanice i na one Gjure Kaštelanovića, koji su spadali pod grad Zelinjak (kod Sirča, danas razrušen). G. 1503. zove ga Ivan Korvin, da iznese spise o posjedu Kretyma i Brestovca. Oko god. 1500. bio je kapetan dvorskih paža, pa kao takov donosi Ladislavu sinu Petrovu, vojvodi od sv. Save, kraljevu donaciju na opatiju Bijelu. Ali vjerojatno je, da si je Nikola tu opatiju sam prisvojio, jer od Ladislava ne čujemo više ništa, dok domala osvane sam Nikola sa Gjurom Stražemanskim kao jajački ban vlasnikom bogate opatije. Svećenstvu nije ni on baš sklon. Svoga dvorskoga popa Benedikta Chytaka zatvori najprije u tamnicu 8 dana, tada ga dade u šumu odnijeti i uškopiti ga. Zašto, nije poznato. Nikola bude pozvan u Rim na odgovornost, ali on osta lijepo kod kuće. Stupčaničani isjeku mu g. 1509. šumu, voćinski jobagioni izprebijaše njegove ljude, kad su hodočastili u crkvu sv. Kuzme i Damjana (danas selo Kuzma kod Voćina), ljudi kaštela Kontovci (danas Končanica) počinjali mu svakojake štete, a on im vraćao milo za drago. Ni sa daljim susjedima de Garazda nije se snosio. Sve ga mrzilo, samo kod budimskog dvora bio je dobro primljen. Tu mu kralj Vladislav II. izda u Budimu 23. siječnja 1514. darovnicu, kojom mu se Dobra kuća kao nova donacija poklanja, i to njemu i nećaku Luki, sinu Jakovljevu. Tako je silno dobro stekao. Sav posjed oko Daruvara i Sirča bio je njegov isto tako i cijela opatija Bijela s kaštelom Oporovcem. U popisu daća od g. 1512. nalazimo bona Nic. Zekel cum bonis abbatiae de Bela, fumi 437. faciunt fl 340 den. 25.¹ Ali domala se nađe netko, tko mu je drskošću ravan prouzrokovao dosta gorkih časova: Franjo Nelipić, sin Davidov.

I on je čedo svoga doba, u mnogočem jednak Nikoli Sekeljskom. Osjećao se gospodarom Dobre kuće, pa kad je nije mogao zadobiti, saziđe uzprkos pod gradom sebi utvrđeni dvor i tu se osjećao sigurnim. Mari on, što Vladislav II. g. 1510. nalaže, da se taj kaštel poruši. Kralj opetuje svoj nalog g. 1514. i 1515. dva put, da još i 1516. izdaje zapovijed, da se ili kaštel poruši ili barem dalje ne gradi; nu čini se, da je i to bilo uzalud. Dakako da je Nikoli moralo biti vrlo neugodno, da mu protivnik sjeda za šiju. Sam Berislavić dobiva dva puta nalog, da kaštel poruši, ali on se zauze za Nelipića, te zamoli bana Baćana (g. 1515.) da kod dvora ishodi dozvolu, da se protiv običaja kraljevine ne ruši ta utvrda.² Protivnici se kolju i dalje Nikola Sekeljski vozi sol iz Krasso-a u Sedmogradskoj, Franjo Nelipić mu ote 5000 komada Sad mu ruši mlin, sad ranjava ljude, pa kad je Nikola umro, dade mu iz podruma odvući 32 lagva vina.

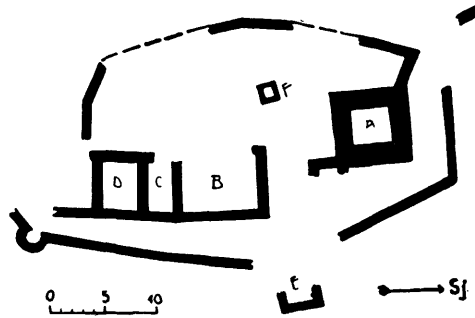
Nikola je g. 1517. umro a sinu mu Franji bilo je tek osam godina. Zato preuzeše upravu dobra mati njegova i (valjda) stric Luka Sekelj. A sad se tek

¹ Mesić Starine V str. 158.

² Starine V str. 167.

uzgoropadiše susjedi: jednom isjeku 2000 bukava iz šume. Nu grad je po malo propadao. Turci se sve bliže primiču, već su u neposrednom susjedstvu. Fr. Nelipić spominje se još g. 1523. među onim plemićima, koji su se sastali na vijećanje u gradu V. Zdencima.¹ Te je godine valjda i umro, jer se 5. prosinca 1523. pozivlje njegov sin na sud radi očevih nedjela.

Važnost Dobre kuće pokazuje i zaključak sabora na Požunu u rujnu g. 1539. gdje se veli: . . . quoniam arx Dobrakuthya Domini Francisci Zekel in regno Slavoniae sita in extremo periculo est et jam ipse dominus Franciscus quo illam conservare posset non habet, cumque ipsa arx ne unicum quidem colonum habet supplicat Domini et regnicolae: dignetur Majestas regia Arcis illius conservationi providere, alioquin Arx ipsa procul dubio brevi in manus hostium deveniet.² Ferdinand odgovori: »Arci Dobrakwthija Francisci Zekel in regno Sclavoniae site quemadmodum et alijs arcibus illius regni, maiestas regia providendum gratiose committet.«³

Sl. 4. Tloris ruševine „Dobre kuće“.

Ferdinand nije mogao učiniti baš ništa i tako se dogodi, što se dogoditi moralo. Turci osvoje g. 1542. tu tvrđu, kako saznajemo iz dopisa od 26. ožujka 1542.⁴ Praeterea notum sit vobis d. g. et magnificis quomodo Turcae praesentibus diebus praeteritis duo castra Dobrakocha vocata interceperant. Duo castra pak znači jamačno samo: sam grad Dobru kuću i onaj kaštel, što ga je Franjo Nelipić sazidao (a komu je međutim svaki trag nestao).

Tako zagospoduju Turci gradom i smjeste svojih 30 vojnika u nj.⁵ Grad se poče pomalo rušiti, jer Turčin ne popravlja ništa.

Poslije oslobođenja Slavonije javlja popis od g. 1702. o Dobroj kući: Pagus inter montes et silvas Petro Werh, Stupczenicza in valle situatus, in monte arx antiqua et totaliter diruta exstat, distat a diruta arce Szirach i et a Pakracz 4 hor. meridiem versus Sub dominio Turcico in arce 2 Turcae in vigiliis erant, penes

¹ Starine V str. 210.

² Fráknoi, Monum. comit. II str. 130.

³ Ibid. str. 136.

⁴ Starine XVII str. 170.

⁵ Lopašić, Spomenici hrv. krajine I str. 45.

illam in 2 domibus graeci ritus habitabant, de facto in 4 domibus ejusdem religionis existunt; dum praeterito bello Turcae ex aliis arcibus et fortalitiis expugnati fuissent etiam illi 2 Turcae una cum rusticis aufugerunt; anno 1700 ante festum s. Georgii hic 4 incolae se collocaverunt, modo viginti.¹

Novi stanovnici nijesu dakako mogli ništa znati o prijašnjim gospodarima, jedino su upamtili, da nijesu nikaka poreza plaćali do carskoga harača, a morali su zato na Ilovi stražiti. A i tih je žitelja ponestalo i od imena, koja se u popisu g. 1702. spominju, postoje još jedino imena Dobraš i Vuković.

Dakako, da se uz takove prilike i od sredovjekoga geografskoga nazivlja malo što sačuvalo. Heviz je sam Daruvar, Csütörtökhely (župa) valjda Daruvar donji. Na mjestu stare tvrđe Kövar stoji valjda i danas grad Daruvarski, a pod njim je opet crkva (danas župna iz XVIII. v.) kao što je i negda bilo: capella de Subkw = sub Kö(var). Pred gradom brdo je Kremešnjak i danas, Pobresya (Podbrežja) je sasvim iščezlo, Zabethyna bit će Sloboština istočno od Dobre kuće, Drenovac i Belabrega (Bijelo brdo) nazivi su i danas uz blizu Vrijesku. »Iwanowschycha« sačuvalo se u nazivu »Jovanovica« sjeveroistočno od Dobre kuće. Drugo je sve nestalo.

Csaplovics spominje, da je grad sasvim razvaljen, da se g. 1814. raskapao radi »blaga« i sačuvalo je priču o imenu Dobra kuća, za koju danas tamo nitko ne zna. Dvije sestre počnu istodobno zidati dva grada, pa nakon nekog vremena reče prva, da je sazдала već dobru kuću, dok druga morade priznati, da joj je grad tek jedan stupac (Stupčanica).

Nu ova naivna priča ne zna, da je susjedna Stupčanica već davno prije Dobre kuće postojala. Sav način gradnje bjelodano to pokazuje. Put do gradine (sl. 3.) nije baš lagan, ma da se izvozi i drvo baš mimo grada samoga. Odasvud je zatvoren bregovima, tek tik pred samim gradom može se ziđe zapaziti. Staro je i trošno sve, ali osnova je građevine (sl. 4.) jasna: odaje vrijeme, kada je njemački »Burg« već po određenoj shemi nastajao. Na kamenu je sazdan. Valja se uspeti strmim puteljkom do kule kod ulaza, koja je vrlo slabo ušćuvana, a odavle idu zidovi oko cijeloga grada. Stupiv u nutrinju s desna je glavna kula (Berchfrit) na najvišoj točki sedam metara široka, zidovi joj do 15 m. debeli. U prizemlju ne ima ulaza; taj je u prvom katu. Prozora za pravo i nije imala. Na lijevo su tragovi zgrada za stanovanje, jedna oveća oko 7 m. dugačka, jedna malena 15 m. široka i dvije još veće. Ostalo sasvim je propalo. Svuda sve stisnuto. Usred dvorišta cisterna u živom kamenu istesana, 14 m. duboka. Ta je bila umjetno prekrita. Kad je neprijatelj podsijedao grad, nije se mogla iz bližnjih potocića donositi voda, pa se valjalo poslužiti čatrnjom. Materijal, od kojeg je grad sazidan, jest isključivo kamen; ciglji ne ima ni traga. Sama je gradnja izvedena znatno slabije nego u susjednoj Stupčanici.

Gjuro Szabo.

¹ Smičiklas, 300 g. oslobođ. Slavonije II str. 245.